

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

A1

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος** δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

- α. Το «Χάτι Χουμαγιούν» (1856) οδήγησε στη σταδιακή υποχώρηση του δυσμενούς κλίματος για τους υπόδουλους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- β. Τον Απρίλιο του 1916 ο τούρκος βαλής Μεχμέτ Τζεμάλ Αζμί Μπέη παρέδωσε τη διοίκηση της Τραπεζούντας στον Μητροπολίτη Γερμανό Καραβαγγέλη.
- γ. Από τα αντιβενιζελικά κόμματα πιο διαλλακτικά ήταν τα κόμματα του Δημητρίου Ράλλη και του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.
- δ. Το 1ο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από την Ελληνική Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος.
- ε. Η κινητικότητα των προσφύγων, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα, υπήρξε μεγάλη.

Μονάδες 10

A2

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- α. Τάγματα εργασίας
- β. Πατριαρχική Επιτροπή (1918)
- γ. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (1923)

Μονάδες 15

B1

- α. Ποια εκσυγχρονιστικά αιτήματα των αντιπολιτευτικών ομίλων, που συγκροτήθηκαν περί τα τέλη της δεκαετίας του 1850, εξέφρασε με την πολιτική του δράση ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος; (μονάδες 5)
- β. Ποιοι συμμετείχαν στην επανάσταση κατά του Όθωνα, το 1862; (μονάδες 5)

Μονάδες 10

B2

Πώς εξελίχθηκε το Κρητικό Ζήτημα από την έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων μέχρι τον Φεβρουάριο του 1913;

Μονάδες 15

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Γ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται:

- α. Να προσδιορίσετε τους στόχους της αγροτικής μεταρρύθμισης που ξεκίνησε η κυβέρνηση του Ελ.Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1917. (μονάδες 8)
- β. Να αναφερθείτε στην ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης και στα νέα προβλήματα που αναδείχθηκαν στην πορεία της. (μονάδες 17)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Τα μέτρα άπαλλοτριώσεως θεσπίσθηκαν στις 20 Μαΐου 1917, και τὸ φθινόπωρο τοῦ ἴδιου ἔτους ἐπεκτάθηκαν μερικὲς ἀλλαγές γιὰ νὰ περιλάβουν ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἡ μεταρρύθμιση ἀποσκοποῦσε στὴν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωση τῶν κτημάτων ποὺ ξεπερνοῦσαν τὰ 1.000 στρέμματα. Οἱ κολλήγοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ ἐργάτες, τόσο οἱ ντόπιοι ὅσο καὶ οἱ πρόσφυγες, θὰ ἔπαιρναν ἀγροτικοὺς κλήρους, εἴτε ἀπὸ τὶς ἀπαλλοτριωμένες γαῖες τῶν τσιφλικιῶν, εἴτε ἀπὸ γαῖες τοῦ δημοσίου. Κανένα ἀπὸ τὰ μέτρα αὐτά, ὅμως, δὲν ἐφαρμόσθηκε ἀμέσως. Ἐπίσης, κανένα ἀπὸ τὰ μεγάλα τσιφλίκια δὲν ἀπαλλοτριώθηκε τὸ 1917, καὶ μόνο ἓνα τὸ 1918. Καὶ πάλι ἐξωτερικὲς ἐπεΐγουσες ἀνάγκες, ὁ πόλεμος καί, ἀργότερα, ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία ἀπορρόφησαν ὅλη τὴν προσοχὴ καὶ τὴ δραστηριότητα τῆς κυβερνήσεως μετὰ τὸ 1922, μετὰ τὴ μεγάλη εἰσροὴ προσφύγων, ἀναγκάστηκαν πιά οἱ κυβερνήσεις τῆς χώρας νὰ δώσουν ὀριστικὴ λύση στὸ ἀγροτικὸν πρόβλημα. [...]

Τὰ προβλήματα ποὺ εἶχαν σχέση μετὰ τὴ διακίνηση προϊόντων, τὴν παραδοσιακὴ ἐκμετάλλευση τοῦ μικροῦ παραγωγοῦ ἀπὸ τοὺς μεσάζοντες, τὴν ἔλλειψη κεφαλαίων καὶ τοὺς τοκογλυφικοὺς ὅρους δανειοδοτήσεως ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν ἐλεύθερη ἀγορά, ἔκαναν ἀκόμη πιδ αἰσθητὴ τὴν ἀνάγκη συλλογικῆς ἀσφάλειας ποὺ πρόσφεραν οἱ συνεταιρισμοί [...].

[...] Ἡ ἴδρυση τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1917, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Βενιζέλου στὴν Ἀθήνα, στάθηκε ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἄμεσης κρατικῆς παρεμβάσεως στὴν ὀργάνωση καὶ καθοδήγηση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἔστω καὶ ἂν ἡ παρέμβαση ἦταν στὴν ἀρχὴ ὑποτυπώδης.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΕ': Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ 1913 ὡς 1941, Ἀθήνα: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, 22008, σσ. 75-76.

Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να αναφερθείτε στις επιπτώσεις από την άφιξη των Μικρασιατών προσφύγων στον τομέα της ελληνικής βιομηχανίας.

Μονάδες 25**ΚΕΙΜΕΝΟ**

Αξιοσημείωτες ήταν οι επιπτώσεις από την εγκατάσταση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και της ανατολικής Θράκης και στον επιχειρηματικό τομέα. Η εσωτερική αγορά διευρύνθηκε με την προσθήκη μεγάλου αριθμού καταναλωτών ενώ, ταυτόχρονα, από τον αστικό προσφυγικό πληθυσμό αντλήθηκε φθινό εργατικό δυναμικό αλλά και ειδικευμένοι τεχνίτες. Η χώρα πλουτίστηκε με ανθρώπους δεδομένης επιχειρηματικής ικανότητας και πείρας, που πρωταγωνιστούσαν στις μεγάλες αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όπως αναφέρεται στην έκδοση της ΚΤΕ του 1926, στους 7.000 εμπόρους και βιομηχάνους γραμμένους στο Επιμελητήριο της Αθήνας, οι χίλιοι ήταν πρόσφυγες, ενώ στον Πειραιά η αναλογία ήταν μεγαλύτερη. Από την αρχή η πολιτική της ΕΑΠ ενθάρρυνε την εγκατάσταση βιομηχανιών στους συνοικισμούς, με σκοπό την εκτόνωση της ανεργίας. Επρόκειτο όμως, κατά το μεγαλύτερο μέρος, για μικρές βιοτεχνικές μονάδες, οι οποίες ενισχύθηκαν από το κράτος, την ΕΑΠ ή την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, με κοινωνικά και όχι αναπτυξιακά κριτήρια. Καινούριοι βιομηχανικοί-βιοτεχνικοί κλάδοι αναπτύχθηκαν (ταπητουργία, μεταξουργία, πλαστικά, βυρσοδεψία) και δόθηκε νέα ώθηση στην κλωστοϋφαντουργία και τη βιοτεχνία ειδών διατροφής. Άνθιση γνώρισε και η βιομηχανία οικοδομικών υλικών, ο μόνος κλάδος που υποκατέστησε μαζικά τις εισαγωγές στο Μεσοπόλεμο. Στη δεκαετία 1922-1932 διπλασιάστηκε ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων και αυξήθηκε ο όγκος και η αξία της παραγωγής, χωρίς όμως να επέλθει κάποια δομική αλλαγή. Η βιομηχανία θα αρχίσει να κινείται με ταχύτερους ρυθμούς το 1931, χάρη κυρίως στην πολιτική υποκατάστασης των εξαγωγών που ακολουθεί το ελληνικό κράτος μετά την κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Γ. Γιαννακόπουλος, «Η Ελλάδα με τους πρόσφυγες. Η δύσκολη προσαρμογή στις νέες συνθήκες», στο: Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000*, 7ο τόμος: *Ο Μεσοπόλεμος, 1922-1940: Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 97-98.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ**A1.**

α. → Σωστό β. → Λάθος γ. → Λάθος δ. → Σωστό ε. → Σωστό

A2.

- α. Τάγματα εργασίας: «Μορφή καταπίεσης που επέβαλε το τουρκικό κράτος εις βάρος των Ελλήνων,» βλ. σχολ. εγχειρ., σελ 139. «Οι άνδρες ... αρρώστιες» και σελ. 253-254: «Από τους 697.000... αμελέ ταμπουρού»
 β. Πατριαρχική Επιτροπή (1918): βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 142-143 «Η επιστροφή ... Ανατολική Θράκη»
 γ. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (1923): βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 151 - 152: «Με βάση ... ανταλλαξιμίων»

B1.

- α. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 75-76: «Περί τα τέλη ... Κουμουνδούρος»
 β. Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 76: «Το Φεβρουάριο ... τη χώρα»

B2.

Βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 219: «Εκείνο που από την Κρήτη»

Γ1.

- α. Όταν στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα τα Επτάνησα (1864), η Άρτα και η Θεσσαλία, (1881) έγινε επιτακτική η ανάγκη επίλυσης του ζητήματος της μεγάλης ιδιοκτησίας. Παρά τις προσπάθειες που έγιναν κατά την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα, η οριστική λύση του προβλήματος προωθήθηκε συστηματικά προς το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 43-44: «Το αποφασιστικό βήμα... κρατικού ενδιαφέροντος». Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων προβλεπόταν από τη σχετική νομοθεσία η παραχώρηση αγροτικών κλήρων σε ντόπιους κολλήγους και αγροτικούς εργάτες αλλά και σε πρόσφυγες.
 β. Η υλοποίηση της αγροτικής μεταρρύθμισης δεν υπήρξε απρόσκοπτη, απαίτησε μεγάλο χρονικό διάστημα και προκάλεσε στην πορεία της νέα προβλήματα που έρχονταν άμεσης αντιμετώπισης. Αναλυτικότερα, τα μέτρα απαλλοτριώσεως, προϋπόθεση απαραίτητη για την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης, θεσπίστηκαν στις 20 Μαΐου 1917 και στους επόμενους μήνες, με κάποιες αναγκαίες τροποποιήσεις, επεκτάθηκαν στο σύνολο της επικράτειας. Σχετικά με το πρώτο σκέλος της μεταρρύθμισης, αυτό των απαλλοτριώσεων, προβλεπόταν η αναγκαστική απαλλοτρίωση των κτημάτων που η έκτασή τους υπερέβαινε τα 1.000 στρέμματα. Όσον αφορά στο δεύτερο σκέλος, της διανομής των εκτάσεων σε δικαιούχους, η σχετική νομοθεσία προέβλεπε την παραχώρηση γεωργικών κλήρων που θα προέρχονταν από τα απαλλοτριωμένα τσιφλίκια ή από εκτάσεις που άνηκαν στο δημόσιο, τόσο σε ντόπιους - κολλήγους και αγροτικούς εργάτες- όσο και σε πρόσφυγες. Η ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης δεν υπήρξε άμεση. Η εμπλοκή της Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο πόλεμο και η Μικρασιατική εκστρατεία και καταστροφή δεν άφησαν πολλά περιθώρια στην ελληνική κυβέρνηση να ασχοληθεί συστηματικά με

την εφαρμογή της στην πράξη. Χαρακτηριστικό τεκμήριο αυτής της καθυστέρησης αποτελεί το γεγονός ότι το 1917 δεν απαλλοτριώθηκε ούτε ένα μεγάλο τσιφλίκι, ενώ την επόμενη χρονιά μόνο ένα. Μετά, όμως, την έλευση των προσφύγων το 1922, η προώθησή της έγινε αντικείμενο άμεσης προτεραιότητας (βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 44: «Με βάση αυτά ...ενδιαφέροντος».)

Μετά το 1922, λοιπόν, η μεταρρύθμιση προχώρησε με ταχείς ρυθμούς και εντυπωσιακά αποτελέσματα, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 45: «Η αναδιανομή... καθεστώς μικροϊδιοκτησίας». Το νέο, όμως, αυτό καθεστώς βρέθηκε αντιμέτωπο με νέα προβλήματα, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 45: «Με τη σειρά της ...Ρουμανία κλπ». Ειδικότερα, το ζήτημα της διακίνησης των αγροτικών προϊόντων, τα φαινόμενα εκμετάλλευσης των μικροπαραγωγών από τους μεσάζοντες, η έλλειψη κεφαλαίων σε συνδυασμό με τους τοκογλυφικούς όρους δανειοδότησης που κυριαρχούσαν στην ελεύθερη αγορά, καθιστούσαν αναγκαία την ανάπτυξη των αγροτικών συνεταιρισμών με στόχο τη συλλογική ασφάλεια των μικροϊδιοκτητών. Παράλληλα κινούνταν και η κρατική παρέμβαση. Ήδη από τον Ιούνιο του 1917 ιδρύθηκε το Υπουργείο Γεωργίας με στόχο την οργάνωση και καθοδήγησης της αγροτικής παραγωγής. Μολονότι αρχικά υποτυπώδης, η κρατική αυτή παρέμβαση έγινε στην πορεία πιο ουσιαστική και στοχευμένη, όπως υποδεικνύει και η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας.

- Δ1.** Κατά το πρώτο χρονικό διάστημα η άφιξη των προσφύγων φαινόταν δυσβάσταχτο φορτίο για την ελληνική οικονομία. Μεσοπρόθεσμα όμως αυτή ωφελήθηκε από την εγκατάσταση των προσφύγων, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ:167: «Για ένα διάστημα... προσφύγων». Η άφιξη τους αναζωογόνησε τη βιομηχανία με νέο, ειδικευμένο και φθηνό εργατικό δυναμικό, με τη διεύρυνση της καταναλωτικής αγοράς και με τη δράση ανθρώπων με επιχειρηματικές ικανότητες, που όπως τονίζεται στο παράθεμα είχαν πρωταγωνιστήσει στις μεγάλες αγορές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 168 «Η άφιξη...ικανότητες» και «Αρκετοί ήταν ...γηγενών». Η προσθήκη μεγάλου καταναλωτών ενίσχυσε την κίνηση της αγοράς στο εσωτερικό της χώρας, ενώ η βιομηχανική δραστηριότητα, ενισχυμένη με τα νέα φθηνά εργατικά χέρια αλλά και τις ειδικές γνώσεις των νεοφερμένων παρουσίασε καινούριες δυναμικές, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 168: «Στη δεκαετία... λειτουργίας τους» Είναι χαρακτηριστικό ότι η ΚΤΕ με ειδική έκδοση το 1926 επιβεβαιώνει τον σημαντικό ρόλο των προσφύγων καθώς από τους 7.000 επιχειρηματίες, βιομηχάνους και εμπόρους που ήταν εγγεγραμμένοι στο Επιμελητήριο της Αθήνας, οι χίλιοι ήταν πρόσφυγες, ενώ το ποσοστό στον Πειραιά υπήρξε, αναλογικά, υψηλότερο. Άλλωστε, η ΕΑΠ προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την ανεργία, προωθούσε την βιομηχανική ανάπτυξη ιδιαίτερα στους προσφυγικούς συνοικισμούς. Ωστόσο, η «βιομηχανία» της εποχής αποτελούνταν στην πραγματικότητα από μικρές κατά κανόνα βιοτεχνίες, οι οποίες στηρίχτηκαν από το κράτος, την ΕΑΠ ή την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, με βάση κυρίως, κοινωνικά χαρακτηριστικά και όχι αναπτυξιακές λογικές. Επιπλέον, νέοι κλάδοι αναπτύχθηκαν, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 168: «Η συμμετοχή ... υλικών». Ειδικότερα, η βιοτεχνία ειδών διατροφής σημείωσε άνοδο, ενώ η ανάπτυξη της βιομηχανίας οικοδομικών υλικών ήταν τέτοια που της επέτρεψε να καλύψει τις εσωτερικές ανάγκες κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, υποκαθιστώντας μαζικά τις αντίστοιχες εισαγωγές. Το 1931, υπό την επίδραση της οικονομικής κρίσης, τα μεγέθη της ελληνικής βιομηχανίας θα αυξηθούν σημαντικά εξαιτίας της πολιτικής του ελληνικού κράτους στον τομέα των εξαγωγών, αφού κατέρρευσε το διεθνές νομισματικό σύστημα. Επιπλέον, η ελληνική βιομηχανία ωφελήθηκε και από την ένταξη των γυναικών στον ενεργό πληθυσμό, βλ. σχολ. εγχειρ., σελ: 169: «Η άφιξη... ετοιμών ενδυμάτων».

Σχόλιο:

Τα θέματα ήταν σαφή και συγκεκριμένα χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες για τους καλά προετοιμασμένους μαθητές.

Επιμέλεια

Καλουτσάκης Αγησίλαος • Λέκκας Αστέριος